

XVIII

KLASZTOR ŚWIĘTEJ TRÓJCY W KUPINIE

1. GENEZA I PRZEBIEG FUNDACJI

Kupin — miasteczko w pobliżu Gródka, leży nad rzeką Smotryczem, w odległości 5 mil od Kamieńca Podolskiego. Pierwotnie w Kupinie był kościół drewniany, wybudowany przez Mikołaja Stadnickiego (syna Franciszka i Zuzanny Herburtówny), podstolego bełskiego († 1714). Z powodu zarazy i niebezpieczeństwa tureckiego, przez 20 lat kościół pozostawał bez opieki kapłana.

Syn Mikołaja — Aleksander Stadnicki, cześnik latyczowski i podkomorzy podolski (ożeniony z Teresą z Ziemblic Boguszówną h. Półkozic), w 1741 r. uzyskał pozwolenie generała Zakonu na ufundowanie karmelitom klasztoru w Kupinie. Na mocy tego pozwolenia ks. bp Mikołaj Dembowski, w dniu 29 września 1745 r., wprowadził uroczystie karmelitów bosych do kościoła. W dwa lata później, w dniu 6 sierpnia 1747 r. tenże biskup poświęcił kamień węgielny pod nową świątynię i dom zakonny. Kościół i klasztor zbudowano z cegły, nakładem Aleksandra ze Żmigrodu i Teresy (z Boguszów) Stadnickich. Na mocy aktu fundacyjnego z 1747 r., karmelici weszli w prawne posiadanie świątyni i realności ziemskich. Budowa nowego domu Bożego trwała długo (w 1820 r. wznoszono jeszcze wieże). Konsekracji kościoła pod wezw. Św. Trójcy dokonał ks. bp Borgiasz Mackiewicz, w dniu 20 lipca 1819 r.

2. OPIS KOŚCIOŁA I KLASZTORU

Kościół w stylu barokowym, murowany, na rzucie krzyża łacińskiego. Położony nad rzeką Smotryczem. Fasadą zwrócony ku wschodowi. Posiadał dwie wieże oraz na środku kopułę. Na szczycie jednej wieży miała znajdować się statua św. Michała Archanioła, w drugiej umieszczono dzwony. W 1820 r. obok kościoła stała jeszcze stara dzwonnica z dzwonami. Dachy świątyni pokryte blachą, pominiowaną w 1797 r.

Fasada typu *II Gesu*, jak w innych kościołach karmelitańskich. Architektura wnętrza bogata. Jedna centralna nawa z transeptem. Na jego skrzyżowaniu kopuła z latarnią, przyozdobiona sztukaterią. Ściany boczne podzielone pilastrami z kapitelami korynckimi. Koronujący gzyms mocno rozczłonkowany. Sklepienia kolebkowe. Wnętrze oświetlone przez 10 okien, w tym dwa w fasadzie. Pod chórem muzycznym kruchta. Posadzka z płytek kamienia trembowelskiego. Pod kościołem trzy krypty grobowe, przeznaczone dla zakonników, fundatorów i dobrodziejów.

Uposażenia wnętrza świątyni — w ołtarze, ambone, ławki, konfesjonały i organy — dokonała własnym nakładem (w 1801 r) Teresa ze Stadnickich Grabina, wdowa po Tadeuszu Leszczu Grabinie, córka Stanisława Stadnickiego, chorążego podolskiego (najmłodszego syna po bracie fundatora). W kościele znajdowało się sześć ołtarzy „na ścianach w sztukateriach mozaikowych kolorami ozdobionych”:

1. *Wielki ołtarz* z czterema białymi kolumnami na tle błękitnym. Mensa murowana. Między kolumnami 2 statuy: św. Teresy z Avila i św. Jana od Krzyża. W centralnym polu wśród par kolumn obraz Św. Trójcy, zasuwany obrazem św. Tekli, w bogatej ramie snycerskiej roboty. W górnej kondygnacji ołtarza wyobrażenie Ogrojca z dwiema statuami, a w zwieńczeniu oko Opatrzności w promieniach. Na mense drewniane tabernakulum snycerskiej roboty z 4 kolumienkami i figurami Aarona i Melchizedecha. Środek tronu ruchomy.

2. *Boczny ołtarz* (w pobliżu ambony) na filarze, z głównym obrazem Chrystusa Miłosiernego. Na gzymsie pomalowany pomarańczowo, drugi obraz św. Mechtyldy. Obok ołtarza chrzcielnica i miejsce na oleje św.

3. *Ołtarz św. Józefa* na tle ściany błękitnej. Nad mensą, w bogatej ramie obraz św. Józefa, nad nim mniejszy obraz św. Łukasza Ewangelisty, a poniżej w predelli wyobrażenie św. Erazma i jego męki. Obrazy wkomponowane w sztukaterię na ścianie.

4. *Ołtarz św. Jana od Krzyża*. Na tle ściany biało-różowej obraz patrona ołtarza, z mniejszym obrazem św. Antoniego.

5. Na takim samym tle — *ołtarz z obrazem św. Teresy z Avila*, z mniejszymi obrazami św. Honoraty i św. Martynty nad mensą.

6. *Ołtarz z obrazem Matki Bożej* (na tle błękitnym). Ponad centralnym obrazem podobizna św. Tadeusza Ap., a poniżej wyobrażenie męczeństwa św. Stanisława Szczepanowskiego.

Ambona drewniana, malowana i złocona, ze statuami dwóch aniołów w pozycji siedzącej i proroka Eliasza na szczycie baldachimu. Konfesjonałów rzeźbionych było cztery (dwa stare i dwa nowe). W środku kościoła ustawiono — w dwóch rzędach — 12 rzeźbionych ławek. Organy ośmiogłosowe z 1801 r., korpus zewnątrz malowany i złocony, w zwień-

czeniu rzeźby dwóch rycerzy z tarczami, na których herby fundatorów.

Z prezbiterium wejście do skarbcza i zakrystii. W 1820 r. zakrystia posiadała:

a) z naczyń srebrnych złożonych: monstrancję o wadze 10 funtów 8 łutów, ozdobioną 69 diamentami i 9 rubinami, melchizedech z 5 diamentami, puszkę na komunikanty, 7 kielichów, trybularz z łożką, 20 wotów;

b) z szat liturgicznych: 51 ornatów, 6 kap, 5 par dalmatyk, 20 alb, 23 korporaly, 49 puryfikaterzy, 32 obrusy, 14 komż, 30 ręczników, 3 dywany, 7 kilimów, 3 chorągwie.

W pobliżu kościoła znajdował się cmentarz grzebalny, otoczony rowem i drzewami. Ok. 1820 r. na cmentarzu karmelici wybudowali kaplicę murowaną z kamienia.

Przy kościele istniały bractwa: Św. Trójcy, Matki Bożej Szkaplerznej i św. Józefa, założone na podstawie dokumentów erekcyjnych papieża Benedykta XIV z 1752 r.

Klasztor murowany z cegły, piętrowy, pokryty gontami w 1812 r. Wejście do klasztoru z boku fasady kościoła. Na parterze było 6 cel mieszkalnych, magazyn, refektarz, kuchnia i spiżarnia. Przy kuchni brama na dziedziniec klasztorny. Na piętrze było 9 cel mieszkalnych, 5 tzw. „oficyn”, chór nad zakrystią, a nad skarbcem biblioteka, która w 1820 r. liczyła 116 tytułów książek podzielonych na działy. „*Sacra scriptura* 7, *theologia moralis* 32, *comentatores* 16, polskie 43, żywoty świętych 10, medytacyjne i ascetyczne 28, *spirituales* 17, *philosophia* 3”. Wszystkie pomieszczenia były sklepione.

Na dziedzińcu stały: piekarnia, oficyna, spichlerz z drzewa kryty słomą, mały browar i studnia murowana pod dachem gontowym. Nieco dalej wznosiły się — pod jednym dachem — stajnia, wozownia, stodoła, szopa i chlewy. Naprzeciw klasztoru rozciągał się ogród warzywny i sad. Wszystkie zabudowania opasywał mur. Z dziedzińca, brama prowadziła na plac zwany jurydyką, obsadzony dębami. Na tym placu znajdowały się dwa domy mieszkalne dla służby.

Klasztor w Kupinie nie posiadał realności ziemskich. Cała nieruchomości pod zabudowaniami i ogrodami liczyła 10 morgów 90 prętów 48 stóp pola. Dla swoich potrzeb karmelici dzierżawili grunty. Na utrzymanie kościoła i klasztoru posiadali stałe fundusze z obligacjami mszalnymi:

1747 — 30 czerwca przed urzędem grodzkim w Kamieńcu Aleksander Tomasz Stadnicki, fundator klasztoru, zapisał karmelitom 20.000 zł zabezpieczonych na Kupinie na 7⁰/₀, z obligacją 104 mszy rocznie i 4 aniwersarzy.

- 1747 — 18 września, w grodzie kamienieckim zapis Teresy z Boguszów Stadnickiej (podkomorzyny podolskiej, fundatorki klasztoru), na sumę 10.000 zł. zabezpieczoną na Kupinie na 7%, z obligacją 52 mszy i 4 aniwersarzy.
- 1748 — 11 stycznia w grodzie kamienieckim zapis sumy 10.000 zł — dokonany przez Kazimierza Kłodnickiego — z obligacją 52 mszy rocznie i 4 aniwersarzy.
- 1752 — 25 marca zapis 1.000 zł w urzędzie ziemskim w Trembowli — dokonany przez Katarzynę z Peplowskich Stadnicką, kaszt. kamieniecką — z oblig. 12 mszy rocznie.
- 1752 — 10 kwietnia, w Kamieńcu zapis 6.000 zł od Józefa i Anny (z Soleckich) Jaszowskich, cześn. dobrz., z oblig. 72 mszy i 1 aniw.
- 1753 — 22 września, w Kamieńcu zapis 2.000 zł od Andrzeja i Jana Żywiłów na wsi Howory z oblig. 24 mszy.
- 1754 — 29 listop. w Kamieńcu od Teresy z Boguszów Stadnickiej zapis 10.000 zł (zabezp. na Kupinie), z oblig. 72 mszy.
- 1755 — 7 września, w Kamieńcu zapis 1.000 zł na wsi Łysowody — przez Franciszka Stadnickiego, chorążego podol. — z oblig. 12 mszy.
- 1758 — 14 czerwca we Lwowie, zapis 5.000 zł Heleny Magdaleny Kłodnickiej, z obligacją 1 mszy w tygodniu.
- 1771 — 22 marca, przed urzędem grodzkim w Kamieńcu zapis 1.111 zł przez Antoniego Witwickiego z oblig. 12 mszy i 1 aniw.
- 1777 — 23 stycznia, we Lwowie zapis 5.300 zł Elżbiety z Rojów Kraśkiej, z obligacją 12 mszy i 1 aniw.
- 1752 — 30 maja, w Kamieńcu zapis 1.000 zł przez Józefa i Barbarę Piotrowskich, z obligacją 12 mszy rocznie.
- 1791 — 14 lipca, w urzędzie grodzkim w Kamieńcu zapis 6.000 zł (zabezp. na dobrach Piaseczny), przez Antoniego i Mariannę (z Łabęckich) Jahowskich, z oblig. 6 mszy w miesiącu i 1 aniw.
- 1791 — 17 października, w urzędzie grodzkim w Kamieńcu zapis 1.000 zł (zabezp. na wsi Czarnywód), przez Bartłomieja Żukowskiego, z obligacją 12 mszy rocznie.

Suma kapitału z zapisów wynosiła 11.911 rubli sr. 65 kop. Z sumy tej klasztor pobierał rocznie 519 rubli sr. 73 1/4 procentu. Wszystkie dochody roczne wynosiły 1149 r. s. 90 1/4 kop., a rozchody 1119 r. s. 90 1/4 kop.

W czasach Komisji Edukacji karmelici w Kupinie mieli przy klasztorze szkołę parafialną, wybudowaną przez Stadnicką (z domu Lanckorońską), matkę Teresy Grabianczyny. Od początku XIX wieku aż do kasaty, konwent prowadził szkółkę parafialną (z nauczycielem świeckim). Przy klasztorze ojcowie administrowali parafią, do której należały miejscowości: Kupin (domów 59), Papiernia (d. 14), Piaseczna Stara i No-

wa (d. 79), Lewada Kupińska (d. 3), Lewada Karabczyjowska (d. 30), Skipcze (d. 48), Serwatyńce (d. 25), Werbiczna (d. 8), Zawadyńce (d. 38), Jaromirka (d. 67).

W 1832 r. rząd zaborczy skasował klasztor i parafię. Kościół przerebiono na cerkiew prawosławną (odnowioną w 1872 r. nakładem 7.000 rubli). Karmelitów przeniesiono do Kamieńca Podolskiego.

Źródła: Bibl. PAN w Krakowie rkps 1973. Materiały do historii wsi, miast i klasztorów w Polsce z lat 1331—1821. „Opisanie kościoła parafialnego oraz klasztoru kupińskiego co do jego stanu i funduszu dnia 31 miesiąca sierpnia roku 1830 sporządzone” k. 183—196.

Jan Marek Giżycki (Wołyńskiak). *Zniesione kościoły i klasztory rzymsko-katolickie przez rząd rosyjski w wieku XIX, w diecezji łuckiej, żytomierskiej i kamienieckiej*. „Nova Polonia Sacra”. T. 1. Kraków 1928 s. 291—296.

